

Emnenr. 64

Fylke: Hordaland.

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Bømlo

Emne: Død og begravelse

Bygdelag:

Oppskr. av: Bernh. E. Hovland. Gard: Hovland.

(adresse): Bømlo

G.nr. 53 Br.nr. 18.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Dødsraster.

Spm. 1-6.

Skrivt man høyrde Skimulven (ei slagte ugla), eller kattugla kom til gards, eller rotta bli for mangfoldig og nærgående i eit hus, så høyrde det fegd. Og så sag dei såkalla "någos"; dei sag det utfor huset, nedfor rygga til barnet, utfor ei dør og ymse stader; og man utan å sante det gjette og song litksalmer, høyrde det og fegd.

Når ein hadde lege tjukt lenge, utan appetitt, og så plutselig künde ha til å ete, utan å synas å bli mett, kor mykje han åt, det høyrde fegdarmåltid eller reibemåltid. Ellers har eg itje høyr om rotter som künde plutselig dødsfall på annan måte.

Dødsleik.

Spm. 7-13.

Den døende jekte helst ligge å dø der han hadde ligget tjukt. Så sante det let seg gjina, jekte dei prestlen, så den døende jekte natt-render. Dei sende bod og til dei eldre forunde

i bygda, og næreste familien.

Utsom det var eldre folk, så bestemte dei som oftast på dirdslikt hvordan gravpeden skulle være, og gjente anna, etter dei var farnu.

Spør. 14-88.

Tiden mellom dirdsfallit og begravelsen.

- 14 I eldre tider sa man når dei var dird, at dei var
blotena. Var dei ikke hilt ritte om at dirden
- 15 var innsvart, holdt dei ein spegel fram den dirdes
munn, eller statete dei med vater, for å tjå
om dei reagerte.
- 16 Og har ikke hørt om skinnirde her på våre
kyster.
- 17 Dei ta som oftast ein jernring på brast augneballe;
18 og i salmebok under haka, eller bandt under
kjoren opp med eit bind.
- 19 Det var helst dei aller næreste som skulle
varslast med det samme.
- 20 Det var helst ein av husets folk som gjete.
- 21 Ingen husdya bli varslat.
- 22 I dirdsrommet åpnet man vinduet, hengt eit
laken for, der det ikke var rullegardin, og
stansa teketta, og tote ut alle blomster.
- 23 Når liket tote til å bli kalot, tote man det
ut av sengen
- 24 og la det på et bord, ett bontelotte e. l. og da
sa man at det var "lagt fram", og slite
lå det til det bli lagt i kisten.
- 25 Liket låg på likstia når det var kommet i kisten.
- 26 Sengenhalmen bli brent straks den dirden var
"framlagt", og var det smitte bli ofte
- 28 både sengkellu og arbeidskellu brent samtidig.
- 30 Liket bli stilt så snart dei hadde fått kista
og likkellu på plass.

- 31 Du var ei kone på garden som dei alltid hadde til slikt arbeid,
 32 men tū hadde ikkje nok særskilt kladrakt.
 33-36 Liket blei vasket, håret kjemmet, og menn blei barbert.
 37. Eg har ikkje hørt at litrammet blei brukt til noter.

Lite klar.

- 38 Dei brukte odet sniepa.
 39 Lite klarne kalla dei likskjorta og liklaken.
 40 Liklakemet (svøpet) var så stort at det gjekk godt omennammen frå alle kanter.
 41 Det hende man brukte brudelakemet.
 42 Liket blei kledd i bare under kler.
 43 Dei fekk som oftest bydd likskjorte.
 44 For hadde dei note dei kalle liklovut, det var skaut som såg svart bra ut, men var så full av papp at når man tenkte den med hendene blei den mest som gallsind.
 46 Liket skulle alltid ha skimper på leg.
 47 Gamle koner hadde trik tū.
 48 Unge ugifte kvinner skulle alltid ha myrtekrans i håret.
 50 På kvinner og born blei likskjorten pyntet med blonder.
 51 Det var vel kring 1915 åra man kjøpte ferdige liktelu.
 52 Nå får man ferdige kler med kisten. Skjorten er av skaut, men svøpet, en liten hodepute og et teppe er av papp.
 53 Kjøpte telu kallas og svøp.
 54-55-56-57 Dette var eg ikkje hørt nok om.
 58 For hadde dei alltid kisten stående ferdig.
 60 Du var stopper til å bere den etter.
 61 Det var som oftest husbonden som laget kisten.
 62 Til mannfolk og eldre folk var kisten alltid svart, men eg veit ikkje hvordan fargen blei laget.

4

63

For mot og hugbar var det kring 1920 åra dei begynte med kvite kister.

64

Nei, der var ingen opning i kistelokket.

65-66

Daude til underlag i kisten og til fyll i paken var det mykje hvelspann.

67

Når blir kisten alltid kjøpt ferdig og er kvit. Det hender der er der som kjøper lys eite kister.

68.

eg har høyrte at i gamal tid var der hol i sidene på kista, som den døde skulle ha hendene ut i gjennom, at folk skulle sjå dei gjekk like framhendt på verda, som dei kom til verda.

69

Det har eg ikkje høyrte om.

70.

Kisten blei pyntet med mildeber-ris, og blomster fra stoveplanter, eller kunstig lagde.

71-72-73

Vit eg ikkje om.

74

Daude før og når kjem slekten og dei næraste naboene når liket vert lagt i kisten, og helde andakt, men dei har ikkje nokre namn på det.

75

Præstning er det alltid, men aldri dans.

76

Kista sto inne til andakten var over.

77-78

Anten kista stod inne i huset eller i eit utehus, så blei der ikkje pyntet for begravelsen.

79-80

Barsal eller barhytte har eg ikkje høyrte om.

81

Der blei skidd skakka einer i tun og på rier, men ikkje før begravelsedagen.

82

Ja, liket skulle ligge med fottene mot døren.

83

Der som det var så pass kjølig at liket kunne stå inne i huset, blei lokket ikkje lagt på, men ein dute blei lagt over ansiktet.

- 84 Ansiktsdúken var på størrelse som eit
blott lomme lortle.
- 85 Den kalltes brodedúk (søttadúk).
- 86 Ja, der kom mange for å sjå liket, og så born.
- 87-88 I vår bygd har me ikkje gravkapell,
så stikkeane er dei same.

Sorg.

- 89 Når der stod lik på gården, skulle der helst
vara så stille og roleg som mogeleg.
- 90 Det var helst det nødvendige, det som
laust gjerast, som blei gjort i den tida.
- 91 Dei hadde sørgetid, men eg vit ikkje kor
lenge den varde.
- 92 Under sørgetida skulle ein helst halde seg
heime hts seg sjølv.
- 93 Ingen hadde spesiell sørge-drakt, men
alle skulle vara så svart kleddt som råd var.
- 94 Blant dei "bedre" hadde gjerne enten, enten "lói".
- 95-96 Er ukjent.
- 97 Eg har høyrst at eldre kvinner som har mist
mannen sin, tok til å røykja, og tykte det var
ei lindring, men dei slutta med det når
ei tid var gått. Det var i eldre tider,
og ikkje no.

Lynge ut liket.

- 98 Begravelsen skulle ikkje vara på ein bestemt
dag, men dersom ein døde på t. d. onsdag,
så skulle han begravast onsdag i komande veke.
- 99 For så dei likferd, men no seier me begravelse.
- 100 For dei gjette heime på med liket, sambært
dei heime i hilet, og var det godvar,

- 100 og mykje folk og lite tús, samlaast dei tute på tunet.
- 101 Lokket blei ikkje teke av kista, utan at der var nokon som ville tjå liket.
- 102 Eg har berre høyrd om blomster på kista.
- 103 Der blei brúka to lys, eit på kvar side av hovedenden på kista, dei stod på ein trakte eller i blomster søyle.
- 104 Det var helst to til alle.
- 105 For i tida når dei hadde begravelsen heime i huset, brúka dei lysa på bordet etterpå.
- 109 Eg har ikkje høyrd at dei brúka brenna lys natta for begravelsen her,
- 110 og ikkje er her nokon som kjennur til rake natten.
- 112-113 Har eg ikkje høyrd noko om.
- 114 Ja, når for tida er alltid presten med i begravelsen og held ball.
- 115 Det er helst no dei siste ára.
- 116 For var det gjerne klotekaren som held "likbalen" men noko driteking har eg ikkje høyrd om.
- 119 For var det gjerne nokre kraftige karar som bar ut liket,
- 121 men nå er det helst dei næraste, søner og svigersøner.
- 122 Liket blei båret ut med fotenden først.
- 123 Ja, kista skulle settes 3 gonger med til farvel.
- 124 Har ikkje hørt her.
- 125 Ja, det blei stjødt med bar eller traktea inne.
- 126 Dei sette ikkje kista ned for dei kom til sleden med helst fire, som skulle kjere liket frå garden.
- 127 Dram eller öl fekk dei ikkje.

- 128 De komer som koka og stekte med maten
fylgde eit stykke på veg, og gjekk så heim igjen.
- 129 Alle menn som kunne, fylgde med til
kyrkjegarden.
- 130 Dønnen har vist alltid fylgt med til
kyrkjegarden her.
- 131 It store og tunge likfølget er, jo are fullere
er det, nå som før.
- 132-133 Eg har sett det har vore stivt hakea grønt
med litt blomster i blant. t. d. påskeliljer,
på vegen utanfor hus og gardsvegar langs
kyrkjevogen, men det er helst stjeldem her.
- 134 I lange tider har det vore vanlig å heise
flagg på halv stang begravelsesdagen,
or stektningar, reiner og jottet på
- 135 garden der den døde budde.
- 136 No er det innstilte som heisar flagget
til topp, når jordfestelsen er over.
- 138 For flagget man på halv stang heile dagen,
og dei fleste gjer det enno.
- 139 For i tida, når det var langt mellom
krant hus, sang likfølget når dei for
framom husa, men ikkje no, for då laut
dei synge mest heile vegen.
- 140-141-142 Det kjemmer eg ikkje til.
- 143 Dei hadde ikkje nokon viss kilestein, men
dei bytts alltid med å bare liket, og då
sette dei kista ned og bytte når dei vart
høytt, men på ein plass der det var reint.
- 145 Det mytta heller granbar eller bartind.
- 146 Holsten skulle helst vore så mørk som råd var.
- 147 Holsten skulle ikkje ha fjell heimt,
for då kjørde den så ustadig og urolig.
- 148 Det var alltid den næraste nabo til arvide
150 som kjørde liket. Den næraste som hadde heit.

8

- 151 Hjørnen gjekk alltid ned sida av.
 152 Sangeren og kjøkmesteren gjekk framføre hesten.
 153 Her hos os har transporten alltid jørggått med kusk eller båt.
 154-155 Det har eg ikkje høyrte om.

På kyrkjegarden.

- 156 Dei same som bar liket ut frå heimen tok kisten ned frå rognen, og den blei ikkje sett ned før dei nådde gravkanten.
 160 Hesten blei bunden utanfor kyrkjegardsporten.
 161 Presten var som oftast med i likfølget.
 163 Ved barlege høve blei kisten båret inn i kyrkjeja.
 164 Dei sang frå dei tok kisten av rognen, til dei sette henne på gravkanten.
 166 Det blei ringt medan dei senta liket i grava.
 167 Vår bygd har vel hatt fast gravar i 50-60 år.
 168 Me kallar han gravaren.
 169 Det var naboene som kasta op grava dagen før begravelsen.
 170 Dei som gravde op, kasta over.
 171 Her eg ikkje høyrte om.
 172 Den døde fekk ikkje fed i grava, for han var jordfjelt.
 173 Ja, man satte ein slårrende i grava til jordfjellinga kom.
 174 Gravene blei "tova" med grøne tower.
 175 Me går alltid og stiller gravene jolafte, men ellers har me ikkje bestemte dagar.

Særlige tilfelle.

- 176-177 Ein gjørmordar fekk same stell, men kista blei lyft over kyrkjegardsmuren og der blei ikkje svinget. 13145

- 179 Grava låg i eit kyrne av kyrkjegarden.
 180 Her jekte dei si grav på kyrkjegarden.
 181 Eg har høyrte dei slakte dei inn i kyrkjemuren.

Gravøl.

- 182 Eg har aldri høyrte om ein begravelse.
 183 Det var alltid næraste nabo (mann) til avdøde.
 184-185-186 Det var den skilnaden, at der måtte meir
 avne til.
 187 "Eg skulle høyre om de ville gjera so vel
 og komme og vera med og fylje N. N. til grava.
 Dei skulle samla i kimen klostea!"
 188 Ja, beammannen skulle alltid bevertes.
 189 Når det var vanskeleg å nå fram på annen
 måte, sende dei brev.
 190 Det var helst berre ein dag begravelsen varte.
 191 Dei hadde middag, i gamle dagar, fiske,
 poteter, rugflattbrød og melkesuppe.
 Så kaffe og kvelds.
 192 Til lunge og nyfte skulle det alltid
 vera spratt til kvelds.
 193 Dei næraste slektningar hadde mykje
 å stå i med i fjerdagen, men sjølv
 begravelsesdagen skulle dei vera fri.
 194 Alt arbeid blei stansa frå middag,
 for då gjekk dei i begravelsen.
 195 Dersom dei ikkje hadde fått sendingane
 angande dagen i fjerdagen, hadde dei
 det med seg begravelsesdagen.
 197-198 Kan eg ikkje bli so sikkert.
 199 Smør f. d. skulle vera fint "krota".
 200 Det kan eg ikkje.
 201 Når dei slutta med middag i begravelsen,
 hadde dei eit måltid med kaffe, og gjotolade
 til kvelds. Under litte brig, med rasjivering,

10 201

Sk du til med berre eit måltid, og det brukar dei no. Sjøst kaffe og smørbrød, så bløtkaker og kringler.

202

Det bli kilt skutt med alkohol.

203

Ja, det halde seg lenger ved begravelsen, ja no er det familien og dei næraste

204

som sender krans, eller sender alle som er bedne, enten pottaplante, kake eller kringle.

206

For bli kransen laget heime av bar, lyng, kristtorn, eføy, med pottblomster eller kunstig lagde roser.

207

Ja, man brukar silkeband med påskrift nå, og det har man bruket i fleire år nå - sikkert i 30-35 år.

208

Kransene på dei aller næraste fylgjer med kista i grava.

209

Kransene bli liggjande på grava til dei far til å rikkne, så bli dei båret vekk.

210

Sjå spm. 201; ein mykje ickje alkohol.

211

Her hos os er det nå blitt skikke, at ein bærer liket til beakhusets møtesal, der ein pyntar med lys og blomster; der samlast så folk med presten som taler. Når ein så har roe på kyrkjegarden med liket sambatt ein i beakhusets matsal til bevertning.

Etter på går ein op i møtesalen i gjen til ei minne stund med andakt.

212

Folk som har overleva dødssjall i anse ca. 50-40 år.